

Antero Leitzinger: Suomen tataarit. Vuosina 1868-1944 muodostuneen muslimiyhteisön menestystarina. Helsinki: East-West Books 2006. 280 s., kuv.

Tämä kätevän kokoinen, ulkoasultaan sievä ja sisällöltään eksoottisuudellaan kiehtova ja paikoin jännittäväkin teos on pitkän kypsyttelyn tulos. Osittain se korvaa tekijän aikaisemmin julkaiseman saman kokoisen käsikirjan *Mishäärit – Suomen vanha islamilainen yhteisö* (1996).

Kirja alkaa lyhyellä katsauksella turkkilaisten kansojen vaiheisiin muinaisimmista ajoista saakka. Monipuolisesti esitellään mishäärien ongelmallista etnogeneettistä taustaa ja etnohistoriaa, joista on paljon olettamuksia ja eri suuntiin vetäviä mielipiteitä. Lähdeluettelosta puuttuva kansallisen historian kirjoituksen moniosaiseksi suunniteltu suurteos *Istoriya tatar s drevneishih vremjon* (osa I, Kazan 2002, 551 s.) käsittelee parhain asiantuntijavoimin samoja asioita mitä ansiokkaimmalla tavalla. Liian suorasukaisia lienevät ilmaukset ”juutalaiset ka-

raimit” (23) ja ”juutalainen laisko” (166), joita lievennetäänkin s. 36, sillä Liettuan karaiimit korostavat voimakkaasti edustavansa itsenäistä monoteistista uskontoa sanoutuen kokonaan irti juutalaisuudesta toisin kuin esim. Egyptin karaiitit, jotka pitävät itseään juutalaisuuden kruununa. Puhe ”buddhalaisista jakuuteista” tarkoittaa ymmärrettävästi tuvalaisia — Siperian jakuutit ovat puolestaan shamanisteja (vrt. s. 166) ja kristittyjä. Ilman mainintaa olisi voinut jättää Arthur Koestlerin kyseenalaiset ja moneen kertaan kumotut yritykset johtaa Itä-Euroopan juutalaiset kasaareista. Yhtä ongelmallista on pitää karaiimeja kasaarien perillisinä (25).

Puhuttaessa Keski-Aasian vanhimmista turkkilaisista kielistä on huomattava, että uiguuri oli vain yksi vähintään 5-6 muinais-turkkilaisesta murteesta. ”Kasaari ja sen seuraaja karaiimi” (27) on perin rohkea yleistys, koska kasaarien kielestä ei tiedetä käytännöllisesti katsoen mitään.

Alunperin etnistä ja sittemmin yleistävän politonyymin aseman saanutta termiä ”tataari” tekijä valottaa lyhyesti osoittaen eräitä sen ongelmista (31-32). Aiheesta on olemassa hyvin laaja kirjallisuus. Puhe ”islamilaisesta papistosta” (34) ei ole täysin paikallaan, koska islamissa ei tunneta pappetta. Nykyisin puhutaan mieluummin ”uskonoppineista” (so. islamilaisen lain tuntijoista) tai ”muslimihengellisistä”.

Islaminuskoisten tataarien ongelmiin venäläisyyden ja ortodoksisen kirkon puristuksessa toisi tarkentavia näkökulmia esim. Robert P. Geracin *Window on the East. National and Imperial iden-*

ities in Late Tsarist Russia (Cornell UP 2001). Sivulla 59 mainittu lähetyssaarnaaja Jevfimi Malov (1835-1918) oli itse asiassa Kazanin teologisen akatemian anti-islamilaisen opintojen ylim. professori v:sta 1868 ja Venäjän huomattavin islaminvastaisen lähetystyön teoreetikko ja käytännön toimija (Geraci s. 87-) — paradoksaalisesti hänen pojastaan Sergeistä tuli maineikas turkologi.

Kielen ominaispiirteistä puhuttaessa lukija hieman hämmenyy toteamuksesta ”sanojen omistusmuodossa olevat substantiivit saavat akkusatiivissa *ogus*-muodon” (62) — viittaako se teokses- sa mainittuun turkkilaisten kielten eteläiseen *oghuz*-ryhmään?

Monihaaraisten historiallisten selvitysten jälkeen varsinainen aihe, tataarien muutto Suomeen ja sopeutuminen tänne alkaa vasta s. 83. Valitettavasti Viaporin sotilassimaamin pitämien metrikkirjojen vuosien 1836-50 demografista antia ei tunneta, koska kirjat lähetettiin myöhemmin jostain syystä Turkkiin eikä pyydettyjä mikrofilmejä kopiokappaleista ole saatu Ufasta. Tilasto muslimien määristä seitsemässä suurimmassa kaupungissamme antaa vuodelta 1910 summan 412 henkeä, jossa mukana voi olla myös sotilaita (85). Raportissaan Orenburgin Hengellisen ylihallinnon muftille Bajazitoville 30.7.1916 imaami W.-A. Hakim mainitsee Suomessa siihen aikaan olleen n. 3000 islaminuskoista siviiliä ja n. 2000 muslimisotilasta. Ainakin siviilien osalta luku näyttää vahvasti liioitellulta — Leitzingerin tilaston valossa siitä voisi jopa pudottaa nollan pois. Toisaalta tammikuussa 1918 yksistään Helsingin ja Vi-

aporin varusmiehistä muodostetussa ns. Muslimipataljoonassa oli peräti 980 miestä majoitettuna Fleminginkadun päässä sijainneeseen entiseen kutomoon ja sokeritehtaaseen, joten Hakimillä ilmottama kokonaisluku ei tunnu mahdottomalta. Vaikka sotapalveluksesta vapautuneet juutalaiset usein pyrkivät elinkeinorajoituksista huolimatta jäämään Suomeen, muslimien kohdalla sellaista ei ole juuri havaittavissa. Yrityksiä kyllä oli, mutta esim. entisen sotilaskirjurin Waluili [Valiulla] Masatitoffin kansalaisuusanomus hylättiin 21.6.1859 islamilaisuuden vuoksi, vaikka hän oleskelikin maassa 29.3.1857 säädetyin ehdoin (Senaatin kansliatoimituskunta De47). Syitä muslimisotilaiden lähes täydelliseen takaisinpaluuseen ei liene tutkittu.

Vaikka siviilipuolen muslimien joukossa ei tunneta kääntymistapauksia ennen uskonnonvapauden säätämistä (96), niin sekä muslimi- että etenkin juutalaisotilaiden parissa oli useinkin kasteita. Metrikkakirjoissa heidät on loogisesti merkitty syntyneiden ja kastettujen joukkoon. Esim. rivimies *Kaituk Abdulajev* (Kirgii-sikaisakkien orda) Hämeenlinnan Invalidikomennuskunnasta sai kasteessa 21.2.1844 nimen Timofei ja tykkimies *Vildan Almuhammet Ahmetov* (Ufan kuvernementin Sterlitamakini ujezdi) Viaporin Linnoitustykistörykmentistä 23.11.1903 nimen Aleksandr. Ainakin juutalaisten kohdalla oli tärkeitä arvioitavasti maahan jäämisen helpottaminen.

Metrikkakirjojen pitäminen (97) oli kyllä painetulla ohjeistolla säädetty myös muslimihengellisten velvollisuudeksi, lisäksi ko-

piokappaleet oli vuosittain lähetettävä Hengelliselle ylihallinnolle, joka toimitti seuraavan vuoden blankkoniteen täytettäväksi. Imaami Hakim kuitenkin laiminlöi metrikkokirjojen pitämisen 1914-16, koska Senaatti ei asetuksen puutteesta voinut vahvistaa hänen hengellistä virkaansa. Hän ei myöskään voinut antaa virallisia syntymätodistuksia. Ongelmaan Hakim pyysi raportissaan muftilta neuvoa luvaten konsepteistaan täydentää puuttuvia osia.

7.11.1917 avattiin Helsingissä muslimisotilaitten ensimmäinen alueellinen kokous Suomessa. Sen avasi Armeijan, Laivaston ja Työläisten Edustajain Neuvoston Helsingin Muslimien Toimeenpanevan Komitean puheenjohtaja. Sen jälkeen käytiin valitsemaan puhemies ja sihteeristö. Kokouksen puheenjohtajaksi tuli Viaporin sotatietokirjuri Aimaldinov. Hakim valittiin Suomen sotilasimaamiksi (*vojennyi Ahun*). Teoksessa ei syvennytä sotaväessä palvelleiden ja kaupungissa asuneiden siviilimuslimien keskinäisiin suhteisiin, vaikka uskonnonharjoitus tapahtui yhteisissä puitteissa yhteisen imaamin johdolla.

Eduskunnassa ja lehdistössä käytyä, suurta yleisöäkin kiinnostanutta pitkäaikaista kiistelystä juutalaisten ja muslimien oikeudesta suorittaa rituaaliteurastuksia teoksessa ei myöskään käsitellä. Asian epäselvyyden vuoksi muslimien la oli kuulemma tapana teurastaa lammas viiltämällä kurkku vähin äänin nurkan takana.

1914-22 Suomessa surmansa saaneiden nimet ovat viranomaismerkinnöissä vääristyneet tai epäselviä käsialoja on luettu väärin. Otaksuttavasti esim. "Ksein"

= Husein, "Saihudin" = Saifutdin, "Shagovdinov" = Shigabutdinov, "Melafulin" = Letfullin, "Galinsijan Hailulitsch Nigmatulin" = Galimzjan Hairullitsh Nigmatullin (114-115).

Tavallaan aiheen ulkopuolelta kirja kertoo myös eräiden ei-islamiläisten kansallisuuksien edustajien pakenemisesta Solovetskin pakkotyöleiriltä (130-131). Monenkirjavien kohtaloiden tapausselostukset hieman pirstovat esityksen yhtenäisyyttä myöhemminkin, vaikka ovat sinänsä hyvin kiintoisia.

Yrjö Jahnssonin toiminta maahan pyrkivien tataarien asioissa sai pian täysin poliittisen luonteen muuttuen yritykseksi värvätä aktivisteja (joita hän sai puolelleen vain kaksi), mikä ikävästi johti yhteisön sisäiseen hajaannukseen ja pitkäaikaiseen vastakkainaseteluun. Perättömästä ilmiannosta ja kunnianloukkauksesta 29.1.1920 aloitetussa oikeusprosessissa syytetty Jahnsson sanoi "katsovansa velvollisuudekseen jollakin tapaa yrittää suojella tataarilaisten itsenäisyyden hyväksi toimivia tataareja, jotka tässä työssä samalla toimivat Suomen kansan hyväksi." Kyseessä oli kuitenkin vaarallinen utopismi ja seikkailupolitiikka, olihan Suomikin vasta saanut itsenäisyyden eivätkä äskettäin maahan tulleet halunneet vaarantaa mitään. Jahnsson oli valmis kääntymään Englannin (ja ilmeisesti Japaninkin) puoleen rahallisen ja muun avun saamiseksi suunniteltuun taisteluun bolshevikkeja vastaan. Tataarit eivät tarvinnut Englannin suojelusta tai apua eivätkä pyytäneet muuta kuin saada elää rauhassa ja politiikkaan sekaantumatta edelleenkin nauttia Suo-

nessa saamastaan turvapaikasta ja vieraanvaraisuudesta (188-191). Myöhemmin azeri Mehmet Sadikin kärjekäs toiminta vapaan Azerbaidžhanin puolesta herätti yhteisössä ristiriitoja.

Alimcan Idrisiin kohdistuneet epäluulot (195) olivat ilmeisen oikeutettuja. Idris (Idrisi, Idrisov) lähti Venäjältä vallankumouksen jälkeen opiskellen eri yliopistoissa. Maailmansodan aikana Turkin viranomaiset lähettivät hänet Berliiniin sotavangeiksi joutuneitten muslimien mullaksi. Bolshevikkien päästyä valtaan hän otti yhteyttä tataarikommunisteihin ja harjoitti kommunistista agitaatioita sotavankeudessa olevien tataarien keskuudessa saaden suuren joukon heitä palaamaan Neuvosto-Venäjälle. Myöhemmin hän lähti sinne itsekin takaisinpalaavien saattajana. Puolan tiedustelun mukaan hän vei silloin mukanaan paljon lääkkeitä, kokaiinia ja morfiinia. Rajalla yksi vangeista ilmiantoi salakuljetuksen, Idris vangittiin ja toimitettiin Moskovaan Lubjankan vankilaan 10 vuoden tuomiolla. Pian hänet kuitenkin vapautettiin ja lähetettiin Buharaan. 1920 hän tuli Kazaniin ja sai valtuutuksen edustaa Tatarstania Saksassa. 1922 hän oli Berliinissä Buharan kauppavaltuuskunnan jäsenenä ja Saksassa opiskelevien turkestanilaisten sekä Neuvosto-Venäjän tataarilaisten kansalaisten inspektorina, 1922-26 Buharan neuvostotasavallan edustajana. Hän organisoï ja johti "Allahia kunnioittavien muslimien yhdistystä". Puolan tiedustelun mukaan Idrisin yhtenä tehtävänä oli varjella opiskelevaa nuorisoa tataariemigranttien vaikutukselta. Siinä tarkoituksessa hän viikottain järjesti luento-

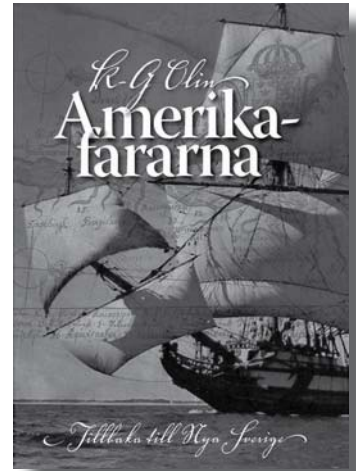
ja kommunismista kutsuen sinne esitelmöitsijöitä neuvostolähetystöstä, pakotti liittymään Komsomoliin jne. 1927 hän ilmestyi Suomeen alken työskennellä opettajana ja yrittäen saada selville, miten laitonta kirjallisuutta joutuu NL:oon. Esiintyen hurskaana muslimina hän yritti lyödä kiilaa paikallisten tataarien väliin saadakseen nuorison asettumaan vanhempaa ikäpolvea vastaan. Supon arkiston mukaan hänen epäiltiin olevan toimittamassa Moskovan antamia tehtäviä ja hän lähtikin pian Suomesta Viron Narvaan. Vuodesta 1934 hän jälleen työskenteli Saksassa tieteellisenä neuvonantajana ja asettui sodan jälkeen Lähi-itään. (*Iz istorii rossiiskoi emigratsii. Pisma A.-Z. Validova i M. Tshokajeva 1924-1932 gg.* Moskva 1999, 16-17)

Koulukiusaamista tataarilainen haastattelijä ei saanut oman yhteisönsä lasten parissa esille (250), mutta teoksessa paljon esillä olevan Hasan Kanykoffin pojan tyttären Sabira Ståhlbergin kirja *Pilvivaeltaja* (2006) kertoo kyllä joutumisesta pöyristyttävän koulukiusaamisen ja julman väkivalan uhriksi etnisen ja uskonnollisen erilaisuuden takia. Hänen mielestään ilmiötä on esiintynyt, mutta siitä ei haluta puhua. Vierasperäiseen nimeen kohdistuvat ennakkoluulot saattavat johtaa luokitte luun, karsintaan ja siten syrjintään myös Suomen tataarien kohdalla, jotka kuitenkin hallitsivat suomen kielen yhtä hyvin kuin suomalaiset itse. Tätä kätkettyä ongelmaa Leitzinger esittelee s. 251.

Leitzingerin uusi kirja on ansiokas, kiistakysymyksissä kriittinen, antoisa ja kauttaaltaan mielenkiintoinen. Tataarien historia

on esimerkki siitä, miten alusta saakka omalla työllään elävät aivan vieraan kulttuurin edustajat voivat täysin saumattomasti integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan säilyttäen silti ominaispiirteensä, kieltensä ja uskontonsa.

Harry Halén



K-G Olin: Amerikafararna – Tillbaka till Nya Sverige. Jakobstad, 2006. 244 s. Ab Olimex Oy, >olin@multi.fi< ISBN 952-9600-14-3.

I sin trettonde populärhistoriska bok tar Jakobstadsförfattaren K-G Olin läsarna tillbaka till Nya Sverige. Boken som har titeln "Amerikafararna" berättar i första hand om det finländska inslaget i 1600-tals kolonin på Nordamerikas östkust.

En av kolonisterna i Nya Sverige, Måns Andersson, har konstaterats vara anfader till USA:s president George W. Bush. Vem denne Måns Andersson var har inte gått att klarlägga, men eftersom hans gård i Nya Sverige fick namnet Sillerud, har man antagit att han kan komma från den lilla orten Sillerud i Årjäng in Värm-

land. Olin för i sin bok fram en rad fakta som tyder att Andersson egentligen var en svedjebrukande finne. Ett stort antal sådana emigrerade nämligen från Mellansverige till Nya Sverige.

”Amerikafararna” innehåller även en lista med drygt ettusen namn på finländare och svenskar som gjorde resan till Nya Sverige. Materialet utgör en unik källa till kunskap om denna tidigaste Amerikaemigration. Boken är rikligt illustrerad och tryckt helt i fyrfärg. För de moderna fotografierna, samt kartor och layout, sva-

rar Gun-Marie Wiis vid grafisk designbyrå Wiizart.

K-G Olin koncentrerar sig i sitt författarskap på finlandssvenskt emigration. Hans tidigare böcker har berört Oregon, Kalifornien, Alaska, Klippiga bergen, Västindien, Sydamerika och Sydafrika. Han är därtill författare till bästsäljaren ”Grafton-affären” som behandlar inledningen till Finlands frihetskamp.

Olin deputerade 1988 med boken ”Våra första amerikafarare” som även den behandlade Nya Sverige -epoken. Då Olin nu tar

läsarna tillbaka till Nya Sverige är det med en helt omarbetad och utvidgad version av den tidigare boken.

Då ”Amerikafararna” presenterades på bokmässan i Göteborg i slutet av förra september fick boken ett påfallande gått mottagande. Kolonin Nya Sverige vid stränderna av floden Delaware bjuder på en fascinerande och färgstark historia med inslag av kolonialism, indiankrig, skeppsbrott, sjöröveri, kärlek, uppror och svek. Och merparten av nybyggarna var faktiskt finländare.

Siirtolaisuusinstituutin apurahat 2007

Siirtolaisuusinstituutin vuoden 2007 apurahat siirtolaisuustutkimuksen edistämiseen ja tukemiseen ovat haettavissa 15.4.2007 mennessä seuraavista rahastoista:

- * Kaarle Hjalmar Lehtisen rahasto
- * Niilo ja Helen Alhon rahasto
- * Olavi Koivukankaan rahasto

Rahastoista on jaossa yhteensä 11 000 euroa.

Apurahaa haetaan lomakkeella, jonka voi tallentaa täytettäväksi nettisivuiltamme:

<http://www.migrationinstitute.fi/sinst/apurahahaku.php>

Hakemukset liitteineen pyydetään lähettämään 15.4.2007 mennessä osoitteeseen:

Siirtolaisuusinstituutti
Linnankatu 61, 20100 Turku

Lisätietoja:

Siirtolaisuusinstituutin johtaja Olavi Koivukangas,
puh. 02-2840 441
e-mail: olakoi@utu.fi

Nimitysuutinen



Aluepäällikkö Seinäjoelle

Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskuksen aluepäälliköksi Seinäjoelle on valittu dosentti, FT Markku Mattila Tampereelta. Hän on työskennellyt projektipäällikkönä Seinäjoen yliopistokeskuksessa ESR-rahoitteisessa Eduepanet II -projektissa syksystä 2005. Dosentti Mattila aloittaa työnsä Siirtolaisuusinstituutin aluekeskuksessa Peräseinäjoella 12.3.2007. (Kuva: Jouni Korkiasaari)